

Bimbódzó anarchoszindikalizmus Ázsia csendes-óceáni régiójában a 20. század első harmadában

Poór Péter

2024

A liberter mozgalom Japánban

A Meidzsi-reform után a kapitalizálódás útjára lépő Japánban a 20. század elejére az industrializáció és urbanizáció Ázsia csendes-óceáni régiójának többi országához viszonyítva a legelőrehaladottabb állapotban volt. A szigetország „Nyugathoz” való mind gyorsabb ütemű felzárkózását mi sem mutatta jobban, mint az 1904–1905-ös orosz–japán háborúban elért elsöprő győzelme.¹ Ilyen körülmények közepette aligha meglepő, hogy – bár a japán társadalom legnagyobb hányadát továbbra is a mezőgazdasági jellegű munkából élő vidéki lakosság tette ki – a századfordulón az ipari munkásság egyre fokozódó mértékben a szerveződés útjára lépett.² Az első szakszervezeteket a fémmunkások, a vasúti dolgozók és a nyomdászok szervezték meg, akik körében az általános szocialista gondolatok között az anarchista eszme kifejezetten meghatározóvá vált. Európai nyelveket beszélő, az USA-ba és Nyugat-Európába el látogató, s ott a helyi munkásmozgalmi szervezetekkel kapcsolatokat kiépítő, elkötelezett mozgalmárok (pl. Kotoku Suszui) hozták be magukkal többek között az anarchizmus és a szindikalizmus eszméit (antiparlamentarizmus, direkt akció, általános sztrájk stb.) Japánba.³ A térség más országaihoz képest az anarchoszindikalizmust itt mindenekelőtt az ipar rohamos ütemű fejlődése és az ennek nyomán kibontakozó ellentmondások tették különösen vonzóvá. A felülről ösztönzött industrializáció ily módon folyvást a fiatal japán proletariátus öntudatos szerveződésével és harciasságával találta magát szembe.⁴

A mozgalom ígéretes szárnybontását az 1910-es császár elleni merényletet⁵ követő represszió egy időre visszavetette, s újbóli megerősödésére egészen 1918-ig kellett várni, mikor is az első világháború negatív hatásainak, s részben az oroszországi forradalom inspirációjának köszönhetően sor került az ún. rizslázadásokra, valamint tömeges sztrájkakciókra is, új életet lehelve egyúttal a szakszervezeti mozgalomba. Az 1910-es években az események hatására a különféle szocialista áramlatok közötti együttműködés fokozatosan megbomlott, a liberter irányvonal megerősödött és a korábbinál fokozottabb mértékben saját eszmei irányvonalának érvényesítésére törekedett. Képviselői kezdetben a reformista szocialistákkal szemben igyekeztek fellépni, akár a bolsevikokkal összefogva is, 1921-től azonban a szovjet-oroszországi események, valamint a Komintern képviselőivel folytatott tárgyalásokon szerzett negatív benyomások hatására – akárcsak az európai liberter mozgalomban – megerősödött az antibolsevik orientáció. Mint azt Oszugi Szakae, a periódus egyik legbefolyásosabb anarchista teoretikusa csalódottan írta: „Mostanra még a szovjetek kormánya, vagyis a munkások és parasztok kormánya is ellenforradalmi tényezővé vált. Mindenki örömmel támogatja az orosz forradalmat; de ki tudja támogatni ezt a bolsevik kormányt?”⁶ A szabad föderáció és a szakszervezeti autonómia platformján álló anarchistákkal szemben végül egy 1922 szeptemberében megrendezett egységes szakszervezeti kongresszuson a reformista és bolsevik frakció szövetséget kötött egymással, az eszmei szakítást szervezeti hasadással fokozva. Minderre a pont egy évvel később meginduló erőteljes kormányzati represszió előtt került sor, amely a radikális munkásmozgalmi militánsok bebörtönzéséhez és többek (köztük Oszugi Szakae) törvénytelen és kegyetlen meggyilkolásához vezetett. Mindez súlyos csapást jelentett a mozgalomra nézve,

¹ Ez a győzelem persze másfelől az oroszországi társadalmi-gazdasági rendszer fejletlenségéből és válságából is táplálkozott.

² Crump, John: *The Anarchist Movement in Japan, 1906–1996*. 1996. <https://theanarchistlibrary.org/library/john-crump-the-anarchist-movement-in-japan-1906-1996> (Utolsó letöltés dátuma itt és a továbbiakban: 2023.07.24.)

³ Pelletier, Philippe: *Anarcho-syndicalism in Japan: 1911 to 1934*. 2013. <https://libcom.org/article/anarcho-syndicalism-japan-1911-1934-philippe-pelletier>

⁴ Crump, 1996.

⁵ 1910 tavaszán egy sikertelen robbantásos merényletkíséretre került sor Meidzsi császár ellen. Mivel kitervelésében és kivitelezésében több anarchista is részt vett, az eset kiterjedt letartóztatási hullámhoz vezetett az anarchisták körében, többszáz fő letartóztatását eredményezve, javarészt mondvacsinált okokból. Az ún. „hazaárulási incidens” egy koncepciók perben csúcsosodott ki, melynek keretében 26 személyt ítéltek el (az anarchistákon kívül más szocialistákat, sőt buddhistákat is, akiknek döntő többsége a valóságban egyáltalán nem volt érintett a császár elleni összeesküvésben), 12-t pedig ki is végeztek közülük. A per fő vádlottja Kotoku Suszui volt, akire radikális eszméi és tevékenysége miatt már évek óta vadászott a rendőrség, s akit nagy meglegésükre 1911 elején végül sikerült akasztófára juttatniuk, csakúgy, mint Kanno Sugako anarcho-feminista újságíró és más elszánt társadalmi harcosokat. Tsuzuki, Chushichi: *Kotoku, Osugi, and Japanese Anarchism*. 1966. <https://theanarchistlibrary.org/library/chushichi-tsuzuki-kotoku-osugi-and-japanese-anarchism> Tsuzuki, Chushichi: Anarchism in Japan. In: *Government and Opposition*. 5 (4), 1970. 501–522. 502–503.

⁶ Idézi: Pelletier, 2013.

és egy politikai merényletekkel és azok következményeképp foganatosított újabb bebörtönzésekkel és kivégzésekkel teli periódust hozott magával. A helyzetet tovább tetézte, hogy egy 1925-ben elfogadott törvény bevezette a 25 éven felüli férfiak számára az általános választójogot, ezzel igyekezvén kifogni a szelet az antiparlamentarizmus talaján álló radikális munkásmozgalom vitorlájából.⁷

E folyamatok eredménye az 1920-as évek közepére az anarchista militánsokat taktikájuk revíziójára készítette, melynek nyomán új szervezetek és újságok születtek, továbbá újból teret nyert a proletár tömegakciókhoz való visszatérés gondolata és gyakorlata.

Az egyik újonnan létrehozott szervezet, a Fekete Ifjúság⁸ Szövetsége (Kokusoku Szeinen Renmei, röviden Kokuren) volt, melynek újságja 1926 áprilisa és 1931 februárja között jelent meg *Kokusoku Szeinen (Fekete Ifjúság)* címmel. A lap az elmúlt időszak tanulságaival és az ebből fakadó taktikaváltással kapcsolatban a következőképpen fogalmazott: „Miután átgondoltuk múltunkat, megvizsgáltuk a jelent és előre láttuk a következményeket, úgy véljük, hogy egy kisebbség terrorizmusa kudarcra van ítélve. Ugyanakkor azonban mindig ugyanazzal a türelmetlenséggel várjuk a forradalmat, amelyet az egész nép tudatossága fog véghezvinni. (...) Ha a szakszervezetek, falvak, gyárak és városok föderációja létrejön, akkor a forradalom is megvalósul.”⁹ A Kokuren tokiói alapító kongresszusára 1926. január 31-én került sor 24 csoport (köztük 7 szakszervezet) részvételével, mintegy 700 résztvevővel, akik legnagyobb arányban Kantó régióból érkeztek. A kongresszus – az I. Internacionálé jelszavát visszhangozva – deklarálta, hogy „a munkásosztály felszabadítását magának a munkásosztálynak kell kivívnia”.¹⁰ Követelte az elmúlt időszak állami megtorló intézkedéseiért nagyban felelős ún. közbiztonság megőrzéséről szóló törvény hatálytalanítását. Emellett hangot adott tisztán anarchista nézeteinek is: a politikai mozgalmak és pártok, valamint a szakszervezeti korporativizmus elutasításán keresztül liberter föderalizmust követelt.¹¹

A másik új szervezet a Szakszervezetek Szabad Általános Szövetsége (Zenkoku Rodo Kumiai Dzsiju Rengokai, röviden Zenkoku Dzsiren) volt, melyet – *Dzsiju Rengo (Szabad Szövetség)* című újságjával együtt – 1926 májusában alapítottak. Alapító kongresszusán 25 szakszervezet képviselőjében nagyjából 400 küldött vett részt, akik ekkor mintegy 8400 munkást képviseltek (napszámosokat, textil- és gumiipari dolgozókat, gépészeket, nyomdászokat, alkalmi munkásokat stb.). A delegáltak által elfogadott program osztályharcos alapon állt, ugyanakkor elutasított mindenfajta politikai mozgalmat és központosított tekintélyelvűséget, pártolta a liberter föderalizmust, a proletariátust pedig nemzetközi szolidaritás gyakorlására szólította fel. Kifejezte továbbá tiltakozását az imperialista agresszió bármiféle formájával szemben.¹²

A szervezeti újjáéledéssel együtt járó taktikaváltás jó kifejezést nyert a még ugyanebben az évben fellángoló sztrájkmozgalomban, melyben az anarchoszindikalisták aktívan képviseltették magukat. A keiszei villamossztrájk, a kameidói Hitacsi gyárnál történt munkabeszüntetés, valamint a Hamamacsu hangszergyár dolgozóinak több mint száznapos sztrájkja mind szerves részét képezték ennek a folyamatnak.¹³ Ezekben a megmozdulásokban a Kokuren és a Zenkoku Dzsiren aktivistái egymással együttműködve vettek részt, csakúgy, mint a nyomdaipari munkások fölötti munkahelyi kontroll fokozása és a munkafegyelem megszilárdítása céljából bevezetett „munkásnyilvántartó könyvek” elleni tiltakozóakciókban vagy a Sacco és Vanzetti támogatására szervezett nyilvános gyűléseken és demonstrációkon 1927 augusztusában. Hasonlóképpen az akcióegység jegyében valósult meg a Kína elleni fegyveres japán inter-

⁷ Uo.

⁸ Az „ifjúság” szó nem a tagok életkorára utalt elsődlegesen, hanem a szervezet és az újság újkeletűségére.

⁹ Idézi: Uo.

¹⁰ Vö. Marx, Karl: A Nemzetközi Munkásszövetség szervezeti szabályzata és ügyviteli szabályzata. In: *MEM 16*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964. 482–485. 482.

¹¹ Pelletier 2013

¹² John Crump a Zenkoku Dzsiren programját a francia CGT híres 1906-os Amiens-i Chartájához hasonlította, de mint arra Philippe Pelletier rámutatott, az inkább a radikálisabb francia CGT-SR szellemiségét idézte. Vö: Crump, John: *Hatta Shuzo and Pure Anarchism in Interwar Japan*. St. Martin's Press, New York, 1993. 77.; Crump 1996.; Pelletier, 2013.

¹³ Pelletier, 2013.

venciót elítélő tiltakozókampányuk is.¹⁴ Ezek az akciók nagyban növelték az új szervezetek társadalmi támogatottságát: a Zenkoku Dzsiren például rövid időn belül több mint egy tucatnyi szakszervezettel bővült, s ezáltal jelentősen kiterjesztette földrajzi és ágazati hálózatát éppúgy, mint ahogyan taglétszáma is közel megkétszereződött (túlszárnyalva ezzel a bolsevik befolyás alatt álló, valamivel korábban létrehozott Japán Szakszervezetek Tanácsát).¹⁵

A deklarált alapelvekből és a kezdeti közös fellépésből egyaránt jól látszik, hogy a két szervezet között nem húzódott világos ideológiai választóvonal. A törésvonalak sokkal inkább az egyes szervezeteken belül futottak a kropotkini hagyományokat követő anarchista kommunista frakciók, valamint az anarchoszindikalista irányvonal képviselői között. A kibontakozó belső viták az 1907-es amszterdami kongresszus tiszta anarchistáinak és forradalmi szindikalistáinak konfliktusát idézték.¹⁶ Az anarchista kommunista szárnyat képviselő Hatta Suzo 1927-es brosúrájában például a szindikalizmus „történelmi kudarcáról” írt, mondván, képviselői az angol chartistáktól Szovjet-Oroszorszáig sehol sem tudták elkerülni a politikával való összefonódást. Azt állította továbbá, hogy a marxizmus erőteljes befolyással volt a szindikalizmusra, mely ezáltal a jövő társadalmára nézve is elfogadta az ipari munkamegosztás – szerinte hibás – koncepcióját, a vele együtt járó gépesítéssel és egy szükségszerűen kialakuló technobürokráciával együtt. Elvtársa, Ivasza Szakutaro még tovább vitte ezt a gondolatmenetet, ennél is súlyosabb rágalomokkal, illetve az anarchoszindikalistákat. 1931-es pamfletjében a szakszervezeti funkcionáriusokat a gengszterekhez hasonlította, azzal vádolva őket, hogy csupán a tőkésosztály pozíciójának megszerzésére törekednek a termelésben, s ez azzal fenyeget, hogy a jövő új uralkodó osztályává válhatnak. Lekicsinylően nyilatkozott továbbá az osztályharc anarchoszindikalista koncepciójáról, mondván, az „lényegét tekintve nem jelent alapvető szakítást a kapitalista rendszer kizsákmányolásával és elnyomásával. (...) valójában egy konzervatív reformista mozgalom, amely (...) képtelen a társadalom egészének emancipációjára.” Az osztályok harcával ellentétben ő az általános emberi emancipációért folytatott harc jelentőségét hangsúlyozta az elnyomás minden formájával szemben. A japán mozgalom anarchista kommunista teoretikusai az ipart és a mezőgazdaságot egyesítő kommunákat tekintették a jövőbeni társadalom bázisának, s a termelés egyoldalú előtérbe állítása helyett nagyobb hangsúlyt kívántak helyezni a fogyasztásra.¹⁷ Szindikalizmuskritikájukban azonban végeredményben eljutottak egészen a tömegharc elvén alapuló szerveződések elutasításáig, ami nemzetközi összehasonlításban is meglehetősen sarkos álláspontnak számított akkortájt, s ezen konklúziójuk összességében kedvezőtlenül hatott a japán liberter mozgalom társadalmi aktivitási potenciáljára nézve.

Az anarchoszindikalista szárny képviselői a maguk részéről természetesen hevesen tagadták a fenti vádakát. Isikava Szansiro *Anarchizmus és szindikalizmus* című 1926–1927-es művében például a Hatta Suzo által írtakat cáfolva kijelentette: „A franciaországi anarchista mozgalom tapasztalatai alapján megállapítható, hogy minél jobban elkülönült az anarchista mozgalom a munkáscsoportoktól, annál valószínűbb volt, hogy teljesen kiszárad. (...) az anarchista mozgalom akkor érte el a csúcspontját, amikor összekapcsolódott a szindikalizmussal.”¹⁸ Kubo Juzuru pedig 1928-as cikkében az osztályharc fogalmát kitégítve egy minden fronton vívott harcról írt a munkások emancipációja, s így az anarchista társadalom elérése érdekében.¹⁹

¹⁴ Crump, 1993. 80.

¹⁵ Pelletier, 2013.

¹⁶ Az 1907-ben Amszterdamban megrendezett Nemzetközi Anarchista Kongresszuson többek között az olasz anarchista kommunista Errico Malatesta szűklátókörűséggel vádolta a mozgalom szindikalista képviselőit, mondván a társadalom forradalmi átalakításának végcélját feláldozzák a mindennapi apró követelések oltárán. Figyelmeztetett továbbá a szakszervezeti bürokráciákban rejlő veszélyre, melyet az általa szintén elvetendőnek ítélt parlamentarizmushoz hasonlított. Guérin, Daniel: *Anarchizmus – az elmélettől a gyakorlatig*. In: Losonczi Márk – Poór Péter (szerk.): *Daniel Guérin antológia*. 2022. 17–177. 88–89. A kommunák bázisán felépülő társadalmat vizionáló anarchista kommunisták azért is kritikusan viszonyultak a szakszervezetekhez, mert azokat az ipari kapitalizmus termékének tekintették, tartva tőle, hogy a jelenben létező munkamegosztás és ezen keresztül az elidegenedett viszonyok továbböröklődnének a jövő társadalmába az anarchoszindikalista elgondolás realizálásakor.

¹⁷ Damier, Vadim: *Anarcho-syndicalism in the 20th Century*. Black Cat Press, Edmonton, 2009. 109–110.; Pelletier, 2013.

¹⁸ Idézi: Pelletier, 2013.

¹⁹ Uo.

Ezek a viták végül akkora port kavartak, hogy felkeltették a nemzetközileg tájékozottabb európai anarchisták figyelmét is. Agustin Souchy 1927 októberében írt, s 1928 januárjában egy japán mozgalmi kiadványban nyilvánosságra hozott levele például nagyfokú aggodalomról, de egyúttal az IWA titkárnak tapasztaltságáról és bölcsességéről is árulkodott: „Elvtársak (...). Ha megengedik, hogy véleményt nyilvánítsunk, úgy gondoljuk, hogy ez nem a megfelelő pillanat arra, hogy ezen a kérdésen vitatkozzunk. Ez teljesen elméleti jellegűvé válik. (...) szeretnénk figyelmüket Argentínára és általában Dél-Amerika országaira irányítani. (...) Ezekben az országokban minden anarchista hőiesen részt vesz a szindikalista mozgalomban, miközben ezzel egyidőben minden szindikalista az állam elnyomó gépezetének felszámolásáért küzd és a kapitalista kizsákmányolással szembeni ellenállást folytat. Szintúgy Spanyolországban, ahol az anarchisták és a szindikalisták gazdasági kérdésekre és az élet szellemi oldalára egyaránt fókuszálnak, oly módon, hogy elméleti viták fel sem merülnek.”²⁰

Ezek a jószándékú közvetítések azonban összességében nem találtak meghallgatásra. Bár a nemzetközi anarchoszindikalizmus fejlődése szempontjából tagadhatatlanul fontos fejleményt jelentett a Kokuren 1928. februári felvételkérelme az anarchoszindikalista internacionáléba (IWA/AIT) (melyre egyébként kisvártatva sor is került), az esetet beárnyékolta az ennek hátterében meghúzódó viszály, amelynek keretében a szervezet képviselői a Zenkoku Dzsiren tagjait – meglehetősen egyoldalúan és igazságtalanul – „áruló, opportunisták és imperialisták” szindikalistáknak bélyegezték. Nem sokkal ezután, a Zenkoku Dzsiren 1928 márciusában megtartott második konferenciáján, egy hosszú és heves vitát követően az anarchoszindikalisták végül kivonultak, teljessé és visszafordíthatatlanná téve a szakadást, mely ily módon nem csupán a szervezetet érintette, hanem egyúttal kiterjedt a mozgalom más szegmenseire is.²¹ 1929 áprilisában az anarchoszindikalista szakadárok megalakították a Japán Szakszervezetek Liberter Szövetségi Tanácsa (Nihon Rodo Kumiai Dzsiju Rengo Kjogikai, röviden Dzsikjo) nevű munkásszövetséget, mely 1931-re közel háromezer tagot számlált, miközben a Zenkoku Dzsiren a kiválást követően már nem volt képest újból növelni a tagságát. A következő években a fokozódó gazdasági nehézségek és a politikai elnyomás mindkét szervezet támogatottságára kedvezőtlen hatást gyakorolt, ennek felismerése ugyanakkor 1934 elején újraegyesülésükhöz és kérészerű megerősödésükhöz vezetett. Végül soron azonban ez az egységpolitika sem volt képes meggátolni az anarchoszindikalizmus visszaszorulását és általában véve a radikális munkásmozgalom meggyengülését. Az 1930-as évek közepén foganatosított rendőrségi razziák és tömeges letartóztatások a liberter mozgalom számos militánsát fosztották meg szabadságától. A tisztogatási hullám keretében a még működő japán anarchista kommunista szervezetek zömét felszámolták, 1936-ban pedig az újraegyesített Zenkoku Dzsiren is kénytelen volt saját feloszlását kimondani.²²

A japán liberter mozgalmon belüli konfliktusok ellenére az 1920-as, 1930-as évek fordulóján sor került több pozitív fejleményre is, mindenekelött internacionalista dimenzióban. 1928-ban például koreai kezdeményezésre koreai, japán, kínai, formozai (tajvani), vietnami, valamint indiai részvétellel megalakult a Kelet-ázsiai Anarchista Föderáció, 1930-ban pedig sanghaji központtal létrejött a Dél-Kínai Koreai Ifjúsági Föderáció, melynek tagsága koreai, japán, kínai és mandzsúriai anarchistákból állt.²³ Tekintve, hogy Japán 1910-ben annektálta Koreát, 1931-ben pedig megszállta Mandzsúriát, az efféle nemzetközi összefogásoknak már pusztán léte is sokra értékelhető, s jelzi, hogy a japán militarizmus és imperialista külpolitika nem tudott éket verni a népek barátságát és a nemzetközi szolidaritást zászlajára tűző liberter mozgalom soraiba.

Társadalmi forradalmi kísérlet Koreában

Korea a korszakban gyarmatnak számított, méghozzá sajátos módon nem európai, hanem japán fennhatóság alatt álló területnek. Témánk szempontjából mindez két alapvető sajátossággal járt együtt.

²⁰ Crump, 1996.

²¹ Uo.

²² Pelletier, 2013.

²³ Schmidt, Michael: *Cartography of Revolutionary Anarchism*. 2012. <https://theanarchistlibrary.org/library/michael-schmidt-cartography-of-revolutionary-anarchism#toc11>

Egyrészt a koreai liberter mozgalomban természetes módon hangsúlyos szerepet kapott az antiimperializmus. Másrészt a koreai anarchisták közül sokan a Koreai-félszigeten kívül kényszerültek tevékenykedni (mindenekelőtt Kínában, Japánban és a korabeli japán imperialista agresszió egyik legfőbb célpontjának számító Mandzsúria tartományban), ami internacionalista attitűdjükből fakadóan nem eredményezett konfliktust a befogadó ország „őshonos” lakosságával. Mindebből fakadóan erős határokon átívelő mozgalmi kapcsolatokat és szolidaritási köteleket építettek ki mindenekelőtt a japán és kínai liberterekkel, eszmei egymásra hatásuk, valamint gyakori együttműködésük tisztán kimutatható ebben az időszakban (a koreai Forradalmárok Ligája például intenzív kapcsolatban állt a japán Kokurennel).²⁴ A sajátos koreai viszonyok azonban összességében jobban kedveztek a központi kormányzattal szembeni ellenállás, illetve a vidéki önfenntartás kommunalista tradícióira építő anarchista kommunizmus terjedésének,²⁵ mint a nagyobb fokú iparosodottságot feltételező anarchoszindikalizmusnak.²⁶ Előbbi áramlat ennélfogva az 1920-as, 1930-as évek fordulóján képesnek bizonyult forradalmi irányultságú tömegszervezetek létrehozására (legismertebb közülük a Koreai Anarchista Kommunista Föderáció volt), s egy decentrizált, föderatív struktúrán alapuló tartományi autonómia kiharcolására, ahol a társadalmi életet egy organikus módon, alulról felfelé szerveződő tanácsrendszer irányította.²⁷ Bár Kim Jva-Dzsin vezetésével a mozgalom anarchista militánsai függetlenségük és forradalmi vívmányaik megvédése céljából felállítottak egy gerillataktikát folytató hadsereget, továbbá nemzetközi támogatóakciókat is szerveztek, alternatív társadalmi kísérletük végül a szovjet sztálinizmus és a japán imperializmus harapófogójába zárva pusztulásra ítéltetett.²⁸

A liberter mozgalom Kínában

A liberter eszmék Japánhoz hasonlóan kezdetben a kínai munkásmozgalomban is domináns szerepre tettek szert, habár a később polgárháborúba süllyedő országban az anarchisták és anarchoszindikalisták fokozatosan háttérbe szorultak. Elméleti és gyakorlati téren elért eredményeik, valamint nemzetközi hálózatépítési kísérleteik azonban így is figyelemreméltó eredményeket produkáltak a 20. század első harmadában.

A kínai liberter mozgalom első teoretikusa – s bizonyos értelemben az anarchista eszmék szintetizálója – Liu Sifu volt, aki az 1910-es évek első felében erőteljes propagandamunkát végzett, melynek során sikerült sokakat megnyernie az új eszméknek. Követői és elvtársai munkája nyomán jöttek létre Kína első szakszervezetei, melyek egyben az ország első sztrájkjaiért is felelősek voltak. Hasonlóképpen őhozzájuk köthető az első, teljes mértékben a munka kérdéskörével foglalkozó periodika megjelentetése is *Laodong* (*Munka*) címmel. Ehhez a laphoz kötődött az 1918-ban Kínában első ízben megrendezett május 1-jei tüntetés megszervezése, melyen ennélfogva az anarchisták részvétele meghatározó volt, akárcsak a következő évek hasonló megmozdulásain. Az 1920-as évek elején a kínai anarchisták fontos szerepet játszottak többek között a Munkások Kölcsönös Segítségnyújtási Társaságában, valamint a Hunan Tartománybeli Munkástársaságban. Utóbbi a munkaügyi harcok mellett az antiimperializmus jegyében 1921 decemberében tiltakozást szervezett a washingtoni konferencia ellen, amely tízezres tüntetéssé

²⁴ Adams, Jason: *Non-Western Anarchisms. Rethinking the Global Context*. 2014. <https://theanarchistlibrary.org/library/jason-adams-non-western-anarchisms>

²⁵ Damjé, Vagyim: *Zabitij Internacional. Mezdunarodnoje anarho-szindikalisztkoje dvizsenyije mezsdu dvumja mirovimi vojnami. Tom 1. Ot revoljucionnogo szindikalizma k anarho-szindikalizmu 1918–1930*. Novoje Literaturnoje Obozrenyje, Moszkva, 2006. 221.

²⁶ Ez persze nem jelenti azt, hogy az anarchoszindikalista irányvonal képviselői teljesen hiányoztak volna a koreai liberter mozgalomból. Míg azonban a rendkívül nehéz körülmények között, elnyomás alatt fejlődő Koreán belüli mozgalomban sokan szimpatizáltak az anarchizmus szindikalista koncepciójával, addig a Kínába és Japánba emigrált koreai mozgalmárok zöme – döntően a fent említett „tisza anarchizmus” teoretikusainak behatására – sokkal kritikusabban viszonyult ehhez, fogékonyabbnak bizonyult viszont az anarchista kommunista eszmék befogadására. Hwang, Dongyoun: *Korean Anarchism before 1945: a regional and transnational approach*. In: Hirsch, Steven J. – van der Walt, Lucien: *Anarchism and Syndicalism in the Colonial and Postcolonial World, 1870–1940*. Brill, Leiden / Boston, 2010. 95–130. 104.

²⁷ Adams 2014.

²⁸ Gelderloos, Peter: *Működőképes anarchia. Példák az anarchista elképzelések gyakorlati megvalósítására*. Vörös és Fekete, (Brno), 2022. 45.

nőtte ki magát. Aktivitásának köszönhetően a Társaság bázisa egyre nőtt: 1921 végére négy-ötezer, 1922 májusára pedig már hétezer embert tömörített, akik több mint 20 szakszervezethez tartoztak. A Társaság prominens alakja volt két anarchista diák, Huang Ai és Pang Rencsuan, akik bátorították a szervezeten belüli radikalizmust, amely többek között a gyakran megalkuvó és bürokratikus vezetéssel szembeni folyamatos konfrontációban, illetve a sztrájkok során elkövetett szabotázscselekményekben (pl. géprombolás) nyilvánult meg. Tevékenységükkel azonban érthető módon magukra vonták a hatalmon lévők haragját: a Hua Si gyárban 1921–1922 fordulóján kitört sztrájk során a tárgyalással megbízott két fiataalt a tartományi kormányzó elfogatta és lefejeztette. Magát a Társaságot feloszlatták, kiadványait pedig betiltották. Bár a represszió érzékenyen érintette a kínai anarchista mozgalmat, szabad lábon maradt aktivistáinak tevékenységét összességében nem vetette vissza.²⁹

Az orosz forradalom győzelme nyomán Kínában is megszoruló bolsevik szervezetek kezdetben jó kapcsolatokat ápoltak az anarchistákkal, s utóbbiak közül egyesek idővel meggyőződéses bolsevikokká is váltak. Az 1921–1922-es év azonban – a japán példához hasonlóan – fordulópontot jelentett a két irányzat egymáshoz való viszonyában. Elméleti téren a fő nézeteltérés itt is a proletárdiktatúra fogalma, valamint az ezzel szorosan összefüggő, tekintélyalapú szervezeti modell körül alakult ki. Csen Duhsiu bolsevik vezetővel folytatott 1921-es vitájában az anarchista Vu Szengpai kifejtette, egyáltalán nem igaz az, miszerint mindenféle szervezeti tagadnának, csupán a szerveződések egyén feletti önkényuralmát utasítják el. Elismerte az erőszak alkalmazásának szükségességét a kapitalista társadalom megdöntése érdekében, hangsúlyozva ugyanakkor, hogy a létesítendő új rendnek a szabadság bázisán kell felépülnie, melynek letéteményesei nem lehetnek az állam (beleértve a bolsevikok által promotált proletárdiktatúrát is) és annak törvényei, hanem csakis az emberek szabad akaratán nyugvó megállapodások. 1922 végére aztán a viták, illetve a szovjet-oroszországi anarchista mozgalommal szembeni elnyomásról érkező hírek nyílt szakítást eredményeztek Kínában is a két irányzat között: ettől kezdve az anarchista többsége a forradalom árulóiként tekintett a bolsevikokra, az általuk létrehozott rendszert pedig államkapitalizmusként aposztrofálta.³⁰

Ami kifejezetten a kínai anarchoszindikalistákat illeti, az 1924. március 8-án 24 helyi szakszervezet csatlakozásából létrejött Sanghaji Szakszervezeti Föderáció például kifejezetten ilyen orientációjú szervezetként értelmezhető. Egyszerre szállt síkra „a munkások továbbképzésének előmozdításáért, a magasabb bérek, rövidebb munkaidő stb. kivívásáért”, valamint távlati célként „a termelők világának (...) megeremtéséért”. Alapértéknek tekintette a föderalizmust és a decentralizációt, deklarálta minden politikai párttól való függetlenségét, s a munkásokat „minden kapitalista és minden kormány elleni” harcra szólította fel.³¹ Az akkortájt a kínai anarchista mozgalom centrumának számító Sanghaj 35 liberter szellemiségű munkásszervezete egyértelműen a bolsevik áramlattal szemben határozta meg magát, és a szakszervezetek 1925 májusára tervezett II. országos kongresszusának előestéjén pártidiktatúrától való félelmének hangot adó deklarációjában hívta fel a munkásokat a Kínai Kommunista Párt (KKP) törekvéseivel szembeni ellenállásra. Nem sokkal később a sanghaji liberter munkásszervezetek egy szeptemberig elhúzódó általános tiltakozó sztrájkba léptek a város japán tulajdonban levő gyáraiban tapasztalt, kínai munkásokkal szembeni elnyomó intézkedések, valamint egy május végi antiimperialista diáktüntetésen történt rendőri túlkapások miatt. A Sanghaji Szakszervezeti Föderáció kiáltványa hangsúlyozta, hogy fellépésük nem nacionalista, hanem egyértelműen antiimperialista indíttatású, de egyben állam- és kapitalizmusellenes töltetű is. A Föderáció internacionalista aspirációit jól jelzi, hogy kiáltványát a világ proletariátusához intézett felhívással zárta, egy óriási szövetség létrehozására buzdítva azt „a barbár kizsákmányolás és a politikai elnyomás megsemmisítése és az egész emberiség szabadságának és jólétének elérése céljából”.³² Ezzel összhangban állt, hogy a Föderáció részt kívánt venni az IWA/AIT II. kongresszusán, melyet 1925-ben Amszterdamban rendeztek meg.³³ Az anarchoszindikalista internacio-

²⁹ Damjé, 2006. 232–237.

³⁰ Uo. 237–239.

³¹ Idézi: Uo. 586.

³² Idézi: Uo. 588.

³³ Uo. 587.

náléhoz való esetleges csatlakozását azonban az időközben kirobbanó polgárháború végül megghiúsította, s egyben megosztotta és ellentmondásos magatartásformákra sarkallta a kínai liberter mozgalom egyes képviselőit.

Bár voltak, akik taktikai okokból hajlandónak bizonyultak az egyik vagy a másik oldal mellé állni, a kínai anarchisták és anarchoszindikalisták többsége a polgárháborúban szembenálló két erőt (az északi tábornokok és a déli Kuomintang kormányát) végső soron egylényegűnek – az állam és a tőke jelentette elnyomást hasonlóképp fenntartó erőknél – tekintette, s ilyen alapon különutas politikát folytatott. Habár a Kuomintang hamarosan megszerezte az addigra már mintegy 50 ezres tagsággal rendelkező, s emiatt eszmeileg némiképp felhígult Sanghaji Szakszervezeti Föderáció fölötti irányítást, az anarchisták és anarchoszindikalisták 1926-ban egy szintén sanghaji központú új, forradalmi szervezetbe tömörülve egyesítették erőiket. Az ily módon létrejött Népi Fegyverek Föderációjának kiáltványa – az I. Internacionálé jelmondata jegyében, a japán Kokuren alapítódekrétumához hasonlóan – a proletariátus öntevékenységet hirdette, s a Kuomintangot és a KKP-t egyaránt elítélve kísérelt meg ellenállni a minden oldalról érkező nyomásnak, egyúttal fegyveres forradalmi felkelésre buzdítva a kínai munkásosztályt. A polgárháború nehéz körülményeinek dacára a mozgalom tagjai képesek voltak még nemzetközi szolidaritási akciók szervezésére is. Tüntetést rendeztek például Sacco és Vanzetti elítélése és kivégzése elleni tiltakozásul, valamint bojkottot hirdettek amerikai intézmények ellen. A Sanghaji Szakszervezeti Föderációhoz hasonlóan a Népi Fegyverek Föderációja is nagy hangsúlyt fektetett a hasonló eszmeiségű külföldi szervezetekkel való kapcsolatépítésre. Hogy a nemzetközi anarchoszindikalizmus céljait és harci módszereit népszerűsíteni tudja, az IWA/AIT-hoz fordult, s propagandaanyagot kért tőle, valamint képviselőin keresztül részt vett annak 1928-ban Liège-ben megrendezett III. nemzetközi kongresszusán, amely baráti státuszú szervezetként ismerte el őt.³⁴

Rá nézve tragikus módon azonban ekkorra már a kínai liberter mozgalommal szembeni elnyomás kritikus méreteket öltött, szervezeteit sorra felszámolták, számos képviselőjét pedig bebörtönözték vagy kivégezték. Mások kétségbeesésükben és kilátástalanságukban elfogadták a „kisebbik rossz” taktikáját, és beálltak valamelyik polgárháborús fél táborába. A szabadságukat még megőrző militánsok hiába próbálkoztak felhívást intézni európai elvtársaikhoz fogságba esett társaik kiszabadítása érdekében, a hatalmas távolság, az európai mozgalom nehéz helyzete és az adott kínai szituáció miatt a gyakorlatban ennek nem sok realitása volt. Hamarosan az IWA/AIT és a kínai liberter mozgalom közti rendszeres kapcsolat is megszakadt.³⁵

Anarchista tendenciák a délkelet-ázsiai gyarmatokon³⁶

Délkelet-Ázsiában a liberter mozgalom a fentiekhez képest lényegesen gyengébb beágyazottsággal és szervezettséggel rendelkezett, noha jelenléte a korszak munkásmozgalmában kimutatható. A 20. század első felében még gyarmati területnek számító régióban az európai behatások mellett figyelemreméltó japán, illetve kínai anarchista hatásokról is beszélhetünk, mindenekelőtt migrációs folyamatok következményeiként.

Az akkoriban brit gyarmatnak számító Malájföldön a munkásmozgalom fejlődésére a császári kormány fennhatóságától megszabadult, s ezért ellenzéki és forradalmi tevékenységet könnyebben folytató kínai (vendég)munkások gyakorolták a legnagyobb hatást, akik az 1910-es évek elején a félsziget lakosságának egyharmadát, s a városlakók többségét tették ki. Az 1913-ban létrehozott, s lényegében egész

³⁴ Uo. 585–590.

³⁵ Uo. 590–591.

³⁶ Terjedelmi okokból kifolyólag itt most nem térünk ki a régió minden térségére, csupán reprezentatív példákon keresztül igyekszünk láttatni a fontosabb folyamatokat. További részletekért és szélesebb kitekintésért lásd a Damjé–Limanov szerzőpáros legfrissebb, úttörő jellegű közös könyvét, mely elsőként kísérli meg egész Délkelet-Ázsia közösségi szocialista és anarchista mozgalmainak szintézisét adni: Damjé, Vagyim – Limanov, Kirill: *Obszinnij szocializm i anarhizm v jugo-vosztocnoj Azii*. Izdatel'sztvo Lenand, Moszkva, 2022.

Délkelet-Ázsiára kiterjedő hálózatot fenntartó Munkáspárt³⁷ (Kungtong) – bár a sajátos körülményekből fakadóan jó kapcsolatokat ápolt a frissen megalapított Kuomintanggal és programjában a munkások elé egyik elerendő célként a politikai hatalom megszerzését állította – kezdettől fogva jelentős részben anarchista befolyás alatt álló szervezetként működött. Különböző kínai liberter szervezetek erőteljes agitációs tevékenységet folytattak, melynek nyomán további anarchista csoportok formálódtak, a szingapúriak pedig kifejezetten elől jártak a radikális tevékenységek terén: az évtized végén ők vezették a térség első nagyobb sztrájkjait, valamint antikapitalista és antiimperialista jelszavak mentén tüntetéseket is szerveztek. 1919 májusától, a párizsi békekonferencia Kínára nézve kedvezőtlen döntései miatt erőteljes tiltakozómozgalom bontakozott ki, melynek egyik fő organizátora az anarchista Igazság Társasága volt, amely többek között tüntetéseken keresztül, japán tulajdonban levő gyárakban meghirdetett sztrájkok révén, valamint japán kereskedelmi termékek elleni bojkott formájában adott hangot elégedetlenségének.³⁸ Az események hatására rendőrségi hajsza vette kezdetét az anarchista agitátorok ellen, ami többek bebörtönzéséhez, s végül a Társaság feloszlásához vezetett. Noha a represszió visszavetette, meg nem törte az anarchista mozgalmat, mely – jelentős részben a folyamatos kínai bevándorlásnak és az élénk interregionális kapcsolatoknak köszönhetően – kisvártatva új csoportok megalakulása révén tovább folytatta tevékenységét, 1921-ben megtartva Malajzia történetének első május elsejei (illegális) nagygyűlését. Az 1920-as évek első felében különösen a nyomdászok és a tanárok körében volt erős az anarchisták aktivitása, ami megmagyarázza az ekkortájt kiadott újságok és röplapok nagy számát, valamint az agitáció fokozódását az iskolákban is. A mozgalom erősödését és támogatottságának növekedését azonban hirtelen megakasztották az 1925 januárjában egyes magasrangú gyarmati tisztviselők ellen elkövetett anarchista merényletek, majd az ezek nyomán (és részben ürügyén) megindított baloldal elleni átfogó rendőri intézkedések. Bár egyes anarchoszindikalista szervezetek jelenléte még az évtized második felében is kimutatható volt, a liberter mozgalom helyét összességében a bolsevikok vették át.³⁹

Holland Kelet-Indiában (a mai Indonéziában) a liberter mozgalom első propagálói európai gyökerű tolsztojánus, keresztény anarchisták voltak a századelőn, míg az 1910-es évektől kezdve az új anarchista sejtek és újságok már alapvetően kínai ösztönzésre jöttek létre. Ezek aktivitása – akárcsak a világforradalmi hullám által megérintett számos más országban – 1918-tól fokozódott, újságjainak hangvétele és aktivistáinak tevékenysége egyaránt radikálisabbá vált. A kéthetente megjelenő *Csenli Bao (Igazság Hangja)* 1919. május 1-jéről szóló cikkében például a „gazdagok rabszolgasorba taszító bilincseinek” lerázásáról írt, és kölcsönös segítségnyújtás gyakorlására és az anarchista kommunizmus megvalósítására hívta fel a világ munkásait. Ugyanebben az időszakban zavargásokra került sor egyes ültetvényeken, valamint támadások történtek a gyarmati adminisztráció egyes képviselői ellen. Bár a forradalmi agitációt a hatóságok nem nézték jó szemmel, s ennek következtében a fő hangadókat igyekeztek mihamarabb le tartóztatni és az országból kitoloncolni, az 1920–1921-es szumátrai vasutas sztrájkokban az anarchisták is képviseltették magukat, igyekezvén forradalmasítani az eseményekben résztvevő munkásokat. Sőt, a hatóságok szerint a sztrájkmozgalom kezdeményezője a bolseviknak titulált, valójában anarchista kommunista Csang Simei volt. Az 1920-as évek során az egyébként sem túl szilárd és erős liberter mozgalmat az állami elnyomás rendkívül súlyosan érintette, melyet a mozgalom hanyatlása Malajziában csak tovább tetézt.⁴⁰

³⁷ Nem a szó klasszikus értelmében vett politikai pártról, hanem sokkal inkább egyfajta munkásszövetségről volt szó. Vö: Damier, Vadim – Limanov, Kirill: *Anarchism in Indonesia*. 2017a. <https://theanarchistlibrary.org/library/vadim-damier-kirill-limanov-anarchism-in-indonesia>

³⁸ Fontos felhívni rá a figyelmet ugyanakkor, hogy a kínai anarchisták által ekkoriban terjesztett propaganda burkolt nacionalista felhívásokat is tartalmazott (*A Nép Javára* című anarchista újság például „Kína megmentésére szólított fel”, valamint „nemzeti önvédelmet” és „nemzeti önrendelkezést” hirdetett), emiatt – még ha a pekingi kormányzattal egyértelmű szembenállást is fejezte ki – ideológiailag nem tekinthető annyira letisztultnak, mint a fentebb ismertetett kelet-ázsiai anarchisták hasonló tematikájú írásai. Mint azt láthattuk, az ideológiai zavarosság más téren (a politikai hatalom megragadását célul kitűző Munkáspárthoz való csatlakozásban) is megnyilvánult. Úgy véljük, e következtetések okait alapvetően a térség – még Japánhoz és Kínához mérten is – elmaradott viszonyaiban kell keresnünk.

³⁹ Damier, Vadim – Limanov, Kirill: *Anarchism in Malaya, Singapore and Malaysia*. 2017b.

⁴⁰ Damier – Limanov, 2017a

Összegzés

Jelen tanulmányunkban (valamint egy évvel korábban megjelent, kifejezetten a latin-amerikai térségre fókuszáló „párjában”)⁴¹ röviden és töredekésen megkíséreltük felvázolni a „nyugati világon” kívüli anarchoszindikalizmus fejlődési pályáját a 20. század első harmadában, bemutatva egyes szervezetek gyakorlati tevékenységét és nemzetközi összefonódásait, valamint a mozgalmon belüli fontosabb elméleti viták némelyikét.

A fentiekből reményeink szerint jól kitűnik, hogy az anarchoszindikalizmus vagy tágabb értelemben az anarchizmus nem csupán egy kontinensen volt jelen, hanem éppen a vizsgált időszakban meghatározó szellemi tényezővé és tömegmozgalommá vált szinte az egész világon. Ahhoz, hogy mindez nyilvánvalóvá váljon, elég csupán egy pillantást vetnünk az anarchoszindikalista internacionálé tagsági összetételére annak 1922–1923-as megalapításakor, valamint alig néhány évvel később. Míg az IWA/AIT alapítókongresszusán az Európán kívüli munkásszervezetek közül csupán a mexikói CGT és az argentin FORA képviseltette magát, továbbá a chilei IWW küldött delegációt (mely csak némi késéssel ért Berlinbe),⁴² addig 1930-ra az internacionáléban már többségben voltak a nem európai szekciók.⁴³ Sőt, miközben különféle tényezők (a világforradalmi hullám apadása és ezzel párhuzamosan a reformista szociáldemokrácia megerősödése, valamint a világgazdasági válság kirobbanása és a (szélső)jobboldali mozgalmak előretörése) következtében az évtized során Európa legtöbb országában a liberter mozgalom fokozatosan visszaszorult, s az IWA/AIT európai alapítószerkezeteinek tagállománya jelentősen megfogyatkozott, addig Latin-Amerikában és Ázsia csendes-óceáni régiójában, azaz általánosabban a világgazdasági perifériáján (melyhez egyébként a részben francia–spanyol gyarmati sorban sínylődő észak-afrikai térséget⁴⁴ és bizonyos értelemben Kelet-Európát⁴⁵ és a Balkánt⁴⁶ is hozzásorolhatjuk) a tendencia – bár közel sem konstans, lineáris módon – éppen az európai fordítottja volt. Ennélfogva az évtized végére a frissen társult munkásszervezetek révén az anarchoszindikalista internacionálé megújult és megerősödött, hálózata pedig nem csupán még inkább nemzetközivé, de kifejezetten globálissá vált, inspiráló példákat mutatva arra, hogy mennyire fontos a népek békés egymás mellett élésére való törekvés, a határokon átívelő szolidaritás és kölcsönös segítségnyújtás gyakorlása még egy olyan korszakban is, melyet a gyarmati népek feletti uralom, az imperialista hódítás, a köldöknéző nacionalista ideológiák, a fasisztoid diktatúrák és az autarkias gazdaságpolitikák jellemeznek. Egy ilyen rendkívül kedvezőtlen periódusban az IWA/AIT szekcióinak tevékenysége egyszerre igyekezett válasszal szolgálni az országuk sajátos helyzetéből fakadó kérdésekre, valamint reflektálni a radikális munkásmozgalom

⁴¹ Poór Péter: A latin-amerikai anarchoszindikalisták és az ACAT. In: *Évkönyv*. 2023. 46–55.

⁴² Poór Péter: Anarchoszindikalizmus és nemzetköziség, avagy egy méltatlanul elfeledett internacionálé születése. In: *Évkönyv*. 2022. 85–111., 87–92.

⁴³ Az IWA/AIT szervezeti tagságának kezdeti 9 európai (dán, francia, holland, német, norvég, olasz, portugál, spanyol, svéd) és 3 nem európai (argentin, chilei, mexikói) szekciója 1930-ra 5 új európai (Ausztria, Belgium, Bulgária, Lengyelország, Románia), valamint egy tucatnyi, Európán kívüli országokhoz kötődő (Bolívia, Brazília, Costa Rica, Guatemala, Japán, Paraguay, Peru, Uruguay) szekcióval, illetve ezen felül több más baráti státuszú munkásszervezettel egészült ki. (A felsorolt országok és szekciók száma abból kifolyólag nem azonos, mivel esetenként egy adott országon belül több szekció is formálódott.) *Die Internationale Arbeiter-Assoziation im Jahre 1930*. 1930. <https://www.anarchismus.at/texte-anarchosyndikalismus/internationale-arbeiter-assoziation-iaa/6604-die-internationale-arbeiter-assoziation-im-jahre-1930>

⁴⁴ Lásd Lucien van der Walt és Michael Schmidt a térség liberter tendenciáira vonatkozó vázlatos összefoglalóját: van der Walt, Lucien – Schmidt, Michael: *The anarchist movement in North Africa: 1877–1951*. 2009. <https://theanarchistlibrary.org/library/lucien-van-der-walt-michael-schmidt-the-anarchist-movement-in-north-africa-1877-1951>

⁴⁵ Az 1920-as évek lengyelországi anarchoszindikalizmusára vonatkozóan lásd: Polski Ruch Anarchistyczny. History of the Polish Anarchist Movement 1919–1929. In: *Rebel Worker. Special Supplement*. (é.n.) 1–5. (Eredeti megjelenés: *Die Internationale*. 1930. április), az irányzat romániai fejlődéséről pedig: Brătuleanu, Vlad: *A brief history of Anarchism in Romania*. Pagini Libere, 2018. Sajnálatos módon utóbbi tanulmány az 1920-as évekkel csak érintőlegesen foglalkozik, az 1930-ban az IWA/AIT-hoz csatlakozó romániai Anarchoszindikalista Propagandaszervezetről pedig említést sem tesz.

⁴⁶ A korszakban a liberter mozgalom legerősebb bástyája a Balkánon Bulgária volt, ahol az 1920-as, 1930-as évek fordulóján mintegy 40 csoport tevékenykedett az Anarchoszindikalista Országos Munkaközföderáció kötelekében, miközben a Bulgáriai Autonóm Szakszervezetek Föderációja az IWA/AIT szekciójává vált. Schmidt, Michael: *Bulgarian Anarchism Armed. The Anarchist-Communist Mass Line*. 2008. 10. https://www.academia.edu/42199386/Bulgarian_Anarchism_Armed

nemzetközi problémáira, egyúttal egy alternatív társadalmi rendszer képét is felvázolva az emberiség számára.

A kapitalizmus globális hatásai, valamint az ezekre helyi szinten adott, de többnyire általános sémákat követő válságkezelési módszerek negatív hatásai alól azonban összességében ezek az Európán kívüli liberter szervezetek és mozgalmak sem tudták kivonni magukat. Sorsuk végső soron hasonlóképpen alakult, mint európai megfelelőiké, legfeljebb a kegyelemdöfésre valamivel később, az 1930-as évek folyamán került sor. Mindez a II. világháború időszakára végzetes válságba sodorta magát az anarchoszindikalista internacionálét is. Ennek a folyamatnak a bemutatása azonban már egy másik történet...

<https://theanarchistlibrary.org/library/vadim-damier-kirill-limanov-anarchism-in-malaya-singapore-and-malaysia>

Anarchista könyvtár

Poór Péter

Bimbódzó anarchoszindikalizmus Ázsia csendes-óceáni régiójában a 20. század első harmadában
2024

A nemzetközi munkásmozgalom történetéből (évkönyv). L. 2024. 89-105. Letöltve 2024.08.31-én a
<https://yearbook2.hu/Evkonyv2024.pdf> URL-ről.

hu.theanarchistlibrary.org